

ni vztahy polsko-ruské jsou pak objektem zkoumání ve statích **Bogusława Muchy** z Łódže (Římská setkání Adama Mickiewicze s Rusy), **Józefa Borsukiewiczze** z Lublina (polská literatura a Lermontov), **Barbary Olaszek** z Łódže (postavy románů B. Pruse a I. Gončarova) a **Wiesławy Woźniak** z Lublina (Čechov a Włodzimierz Perzyński). Tematickou atraktivitou zaujmou studie **Leonida Hellera** (Lausanne) o polských a ruských modernistických utopiích, **Jana Orłowského** o polských historických legendách v ruské poezii a srovnávací práce polsko-bulharská (**Henryka Czajka** z Varšavy). Dvěma studii přispěli Danuše Kšicová a Ivo Pospíšil z Brna (oba ze sféry česko-rusko-evropských literárních vztahů).

I když téma konference bylo dost široké, tedy všeslovanské, tematická koncentrace byla jednoznačně dána geograficky a kulturně polohou Lublina, a tudíž inklinací k východním Slovanům. Jako tak často tu zcela chyběly vztahy západoslovansko-západoslovanské (česko-slovensko-polsko-lužickosrbské) a slabě byly prezentovány vztahy západoslovansko-jihoslovanské.

Ivo Pospíšil

Daniel Vetter, działacz Jednoty braci českich w Polsce

Vetter, D.: ISLANDIA albo Krótkie opisanie wyspy Islandyji. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1656. Seria: Historia Literatury Polskiej. Opracował i wstępem opatrzył Dariusz Rott. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997, 56 s., 28 ilustracji.

Jednota braci českich (založena 1467) wpisala się tak do dziejów ziem českich jak polskich. Już w 1548 roku przysli do Wielkopolski, wygnani z dóbr królewskich w Czechach, pierwsi bracia czescy, drugi wielki exodus nastąpił po klęsce pod Białą Górą w Pradze w 1620 roku, kiedy to do Polski udao się wielu wychodźców z Czech i Moraw. Siedzibą seniorów Jednoty braci českich stał się Ostroróg a po 1640 Leszno. W 1632 osiadł w Lesznie także Morawianin Daniel Vetter, działacz Jednoty i jej druzkarz.

Daniel Vetter urodził się prawdopodobnie między 12 sierpnia a 12 października 1592 roku w Hranicach na Morawach. Jego ojciec Jiří Strejc był starszym zboru Jednoty i jednym z tłumaczy Biblii králickiej. Daniel spędził młodość chyba w Židlochovicach (dokąd przeniósł się Jiří Strejc i gdzie w 1599 r. w wieku 63 lat zmarł), Kralicach i Náměšti nad Oslavą (w obu miasteczkach doskonalił się w 1629 roku w sztuce typograficznej), kształcił się w gimnazjach protestanckich w Hebron i Bremie, studiował wydział teologiczny uniwersytetu w Heidelbergu. Studia teologiczne kontynuował (z przerwami) w latach 1623-1632 na uniwersytecie w Leiden, skąd był zmuszony uciekać do Niderlandów po całkowitym upadku powstania w Czechach (1623).

W Lesznie został Daniel Vetter w 1632 roku mianowany ministrem Jednoty, objął również kierownictwo drukarni braci českich. W tym warsztacie typograficznym ukazało się wtedy (do 1656 roku) ponad 160 druków českich, polskich, niemieckich i ła-

cińskich, np. około 30 utworów J. A. Komeńskiego, 6 utworów Samuela ze Skrzypiny Twardowskiego czy Satyry K. Opalińskiego (niektóre, bardzo starannie wydane, mogły konkurować z najlepszymi drukami oficyn poznańskich czy toruńskich).

Kiedy Vetter studiował w gimnazjum w Bremie, udał się z Morawianinem Janem Salomenem w podróż na Islandię. Wyruszyli 16 maja 1613, wyprawa północna trwała około 9-11 tygodni. Podczas pobytu na Islandii spisywał Vetter dziennik podróży (nie zachował się do naszych czasów). Dopiero znacznie później zrobił autor selekcję zebranego materiału i opracował tekst (rękopis czeski pochodzi z 1632 roku i liczy 85 stron). Wersja polska książki *Islandia albo Krótkie opisanie wyspy Islandyi* ukazała się w 1638 roku w drukarni w Lesznie, w roku 1640 wydrukowano również wersję niemiecką, w roku 1859 przełożono tekst na język duński a dopiero po śmierci Vettera (zmarł chyba w 1669 roku) opublikowano w Pradze w roku 1673 wersję czeską. Istnieją jednak hipotezy (K. Estreicher i Č. Zibrť), że Vetter z wersją czeską opracował równoległe wersję polską i że obydwie edycje opublikował między 1637 a 1640 rokiem (prawdopodobnie spłonęły podczas pożaru Leszna w 1656 roku).

Daniel Vetter jest więc autorem jedynego utworu literackiego – *Islandia albo Krótkie opisanie wyspy Islandyi*. Dlatego Vetterowi dotychczas nie poświęcono wiele obszernych uwag, chociaż istnieją wartościowe opracowania i prace badaczy czeskich i polskich (Č. Zibrť, B. Horák, O. Odložilík i A. Kawecka-Gryczowa, D. Rott), powstały również utwory literackie, inspirowane tą postacią (np. powieść St. Helsztyńskiego *Uczeń Amosa*). Książki podróżnicze i chorograficzne, obok pamiętnikarstwa, relacji, kronik, roczników i dzienników, należały w 17 wieku do bardzo popularnych. Również książka Vettera mogła przypaść do gustu ówczesnym czytelnikom. Ale dlaczego ukazuje się *Islandia* pod koniec wieku dwudziestego w serii naukowej i z bardzo starannym szkicem (Wstęp) Dariusza Rotta?

Opracowanie Rotta jest owocnym przyczynkiem do badania dziejów i działalności zboru Jednoty braci czeskich w Polsce i przypomnienie wartości książeczki – którą wybitny islandzki przyrodnik T. Thoroddsen (1855-1921) uznał za najlepszy opis Islandii w 17 wieku napisany poza Skandynawią, zaś badacze polscy (H. Dziechcińska, E. Kotarski) za pierwsze sprawozdanie z podróży w dobie staropolskiej, które nie zostało zapisane w formie dziennika – jest co najmniej słuszne.

Edycja niniejsza stanowi plon ponad dziesięciu lat badań D. Rotta nad tekstem Islandii i życiem i pracą Daniela Vettera. Badacz polski uwypukla niektóre dotąd mało znane szczegóły z życia i działalności leszczyńskiego typografa i ocenia jego książkę jako utwór ważny i interesujący, który do dziś nie stracił swych lekturowych zalet. *Islandia* ma według Rotta „charakter dokumentarny i autentyczny. Jej narrator stanowi umiejętne połączenie narratora-obszernika i narratora-uczestnika, a Vetter w swej relacji łączy elementy poznawcze i ekspresywne. W jego przekazie przewagę ma deskrypcyjny typ prozy. Oczywiście, Vetter opierał się również na dostępnych mu źródłach książkowych i kartograficznych“ i cytuje E. Kotarskiego (z jego książki *Sarmaci i morze*), że Vetter jest jednym z tych autorów, którzy „pisali najwięcej o wydarzeniach, o perypetiach podróży, o zakłóceniach w przebiegu podróży wywołanych koniecznością przebycia drogi morskiej. Stworzyli w ten sposób załączki późniejszej literatury przygodowo-podróżniczej, jej wstępne, na ogół nie dostrzegane ogniwo“.

Jak již wspomněli jsme výše, Vetter ne dával diariuška podroby, ale svým zápiskom nadal formu knižkovu, tzn., že ne opakuje schématu diariuškového (Kotarski) i že, jak podává Rott, „díky tematickému podílovu na rozdíly relace zyskala značně na hodnotě i průhlednosti“. Pětina rozdílov, list dedikativní i předmluva stávají paměť staropolské literatury, která (vedle zvláštních analýz) je dílem ne kompilačným, jak v těchto časech zvyklé psáno, ale originálním. Žádáme, že autorovi ne podaří vydání edice tříjazyčné, jak o tom snil v svém studiu z 1993 roku: „Bylo by to nepochybně dokonalé dílo badatelské pro /.../ polonisty, slavisty, germanisty, historiky obyčejů a geografů, a také zajímavý text pro čtenáře-nespecialisty.“

Ludvík Štěpán

Ruský areálový sborník o Bělorusku

Белорусский сборник. Статьи и материалы по истории и культуре Белоруссии. Выпуск I. Российская национальная библиотека, Санкт-Петербургская ассоциация белорусистов. Редакционная коллегия: В. Н. Зайцев, Г. Н. Олейник, В. В. Антонов, А. С. Мыльников, Н. В. Николаев. Санкт-Петербург 1998.

V úvodu k sborníku jeho redaktoři uvádějí, že Petrohradská asociace bělorusistů připravila do tisku zatím první sborník, jehož materiál čerpá z referátů přednesených na každoročních konferencích *Sankt-Petěrburg a běloruská kultura*, které se od roku 1993 konaly v Ruské národní knihovně (Российская национальная библиотека). Tyto konferencí se do vydání sborníku konalo celkem pět (1993, 1994, 1995, 1996, 1997). Současně redaktoři sborníku informují o tom, že Sankt-Petěrburg má v jistém smyslu právo na bělorusistické priority i na to, že se zcela přirozeně stal centrem ruské bělorusistiky. Ab urbe condita byl Sankt-Petěrburg nejen ruský, ale kosmopolitní a Bělorusové v tom nebyli poslední, neboť si dlouho udržovali co do počtu obyvatel druhé místo. V roce 1869 připadlo na 667 200 obyvatel 3 000 Bělorusů, což představovalo 0,4%, v roce 1881 to bylo již 7 000 (0,8%), v roce 1890 13 000 (1,4%), v roce 1900 42 000 (2,9%) a v předvečer první světové války 70 000 (3,7%). Kromě Rusů a Bělorusů zde žili zejména Poláci, Němci, Ukrajinci, ale v té době jich nebylo nikdy víc než 1-2%. To ovšem vedlo k tomu, že se Sankt-Petěrburg stal v jistém smyslu běloruským kulturním centrem, kde ve 20. století působil zakladatel moderní bělorusistiky Jevfimij Fjodorovič Karskij, pozdější akademik a ředitel petrohradské umělecké komory, Antropologického a etnografického muzea Petra Velikého.

Redaktoři sborníku se domnívají, že bělorusistika jako přirozená součást slavistiky (koncipovaná jako komplex studující jazyky, dějiny a kulturu slovanských národů) se projevuje ve dvojí projekci: srovnávací (составительная, сравнительно-историческая), jednak v relativně uzavřeném (duševní produkt jednotlivých slovanských národů). V následujícím redaktorském úvodu také zdůrazňují paradoxní fakt, že stejně jako je orientalistika nemyšlitelná v Orientu, sovětologie v SSSR, také bělorusistika může existovat toliko za hranicemi Běloruska (existuje tedy podle toho skutečná rusistika jen